

**ЦІНІСНО-СВІТОГЛЯДНІ ОРІЄНТИРИ
УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА 1991 РОКУ
(НА МАТЕРІАЛАХ ГАЗЕТИ «ЛІТЕРАТУРНА УКРАЇНА»)**

Руслана Потапенко

**VALUES AND WORLDVIEW LANDMARKS
OF UKRAINIAN SOCIETY IN 1991
(ON THE MATERIALS OF THE NEWSPAPER «LITERARY UKRAINE»)**

Ruslana Potapenko

In the conditions of the collapse of the USSR and the gaining of independence by Ukraine, the Ukrainian public faced a number of challenges regarding national identity, historical memory, national and political consciousness, etc. In this vein, in 1991, the Center for Political Psychology and Communication of the Kyiv Union of Higher School Teachers schools and scientists, together with the editorial board of the «Literary Ukraine» newspaper, conducted a sociological study on the study of public opinion regarding the topical issues of that time, historical memory, and national consciousness. A number of questions were posed to society: «Who are we?», «What are we like?», «What do we want and what must we do?», «What kind of people are we?», «What kind of historical memory do we have?», «Do we believe in the national, spiritual and state revival of Ukraine?».

The article shows the national composition of the population of Ukraine. A sociological portrait of survey respondents was made. The affiliation of the respondents to one or another political culture was determined, where the attitude towards the state leader was the main evaluation criterion, when the western political culture is oriented towards the equality of all citizens, including the leader of the state, while the eastern political culture is focused on the charisma of the leader. The ratio of different personality types among carriers of types of political culture is shown in percentages, their behavior in conflicts, which gives us a certain idea about the formation of their genotype, identity. The opinions of representatives of different types of political culture regarding the principles of choosing the president, regarding the forms of cooperation of Ukraine with the subjects of the former USSR, were analyzed, regarding the rating of historical figures, the popularity of political figures of Ukraine, the significance of Ukraine's entry into the USSR and the proclamation of the Act of Independence of Ukraine.

It was concluded that the society was not monolithic, identical, because it was formed under the influence of many different factors, among which a special place is occupied by the valuable and worldview aspect of the behavior of various social groups, which was related to their interaction with the political authorities. In this respect, the issue of entry/secession of Crimea and Donbas was indicative. That is, already at the moment when Ukraine gained independence, the mentioned question began to be raised at the level of separatism.

Keywords: «Literary Ukraine» newspaper, Ukraine, historical memory, national consciousness, democratic values, identity, Western type of political culture, Eastern type of political culture.

Національно-демократичне і національно-політичне відродження України зі здобуттям незалежності стало початком відходу від рецидивів «совкової» тоталітарної системи і побудови громадянського демократичного суспільства. В умовах нової реальності постала нагальна потреба формування нової української національної ідентичності, яка достеменно ще й до сьогодні не пройшла усіх етапів становлення. Складність полягає, в першу чергу, у перерваності історичних спадкових демократичних традицій і певного рівня демократичної самосвідо-

мості, що ускладнено постколоніальними та посттоталітарними наслідками. Це, зі свого боку, породжує крайнощі й половинчастий характер українського політичного й суспільного життя, що викликає науковий інтерес до соціокультурних проблем українського суспільства, його національних, світоглядних пріоритетів у період здобуття Україною незалежності.

Метою статті є спроба на основі соціологічного аналізу газети «Літературна Україна» за 1991 р. показати ціннісно-світоглядні орієнтири тогочасного українського суспільства, його історичної пам'яті і національної свідомості.

Чимало сучасних праць прямо чи опосередковано стосувалося ціннісно-світоглядних орієнтирів українського суспільства, компаративного аналізу різних соціальних груп і процесів. Зокрема, в указаному руслі значний внесок зробила Л. Нагорна (Нагорна 2002). Авторка представила український соціум у контексті його субкультурної диференціації й ціннісної варіативності (Нагорна 2011), дослідила регіональний вимір ціннісних орієнтацій та політичних проєкцій на широкому історичному фоні (Нагорна 2008). Окремі аспекти висвітлила Л. Коцур, зокрема науковиця показала трансформації навколо ідеологем про «братні народи» та «возз'єднання», як інструменту підтримання ідентичнісної амбівалентності в українському суспільстві та потужного важеля впливу РФ на міжнародній арені (Коцур 2023) тощо.

Зі здобуттям незалежності українська громадськість зіткнулася з рядом викликів щодо національної ідентичності, історичної пам'яті, національної й політичної свідомості тощо. У даному руслі в 1991 р. Центром політичної психології та комунікації Київської спілки викладачів вищої школи та науковців разом з редакційною колегією газети «Літературна Україна» було проведено соціологічне дослідження, оприлюднене в рубриці «Дума про Україну». Мета вивчення громадської думки стосовно актуальних питань тогодення, історичної пам'яті, національної свідомості. Перед суспільством було поставлено ряд запитань: «Хто ми є?», «Які ми є?», «Чого ми хочемо і що мусимо робити?», «Що ми за народ?», «Яка у нас історична пам'ять?», «Чи віримо ми в національне, духовне й державне відродження України?» тощо (Бебик & Полохало 1991, с. 1–2). В умовах нерозвинутої політичної структури, коли комуністична партія все ще контролювала багато політичних процесів і включала адміністративний ресурс, саме такі дослідження, на нашу думку, є найбільш рельєфними, тенденційними й дуже близькими до істини. Слід також зауважити, що велику роль відігравав політичний імідж газети, її позиція. «Літературна Україна» – це найстаріша українська літературно-мистецька газета, яка безперервно виходила з 1927 року й висвітлювала культурно-мистецький діалог, замовчувані або маловідомі сторінки української історії тощо (Про видання). У зв'язку з цим, в умовах політичного «вакууму», нерозуміння суспільно-політичної ситуації, населення активно гуртувалося саме навколо засобів масової інформації, де можна було отримати необхідну інформацію, про політичний розподіл сил в країні чи написати до «рубрики газети» про повсякденні проблеми й потреби, обмінятися думками й отримати необхідні відповіді. Більше того, саме з газет люди відкривали для себе багато нового й забороненого (Станіслав 2022).

Ще одним аргументом на користь того, чому ми звертаємося до газетних соціологічних опитувань, а не до професійних соціологічних досліджень, є референдум щодо збереження цілісності Союзу. Питання, які виносилися на референдум з точки зору соціологічної теорії не витримують жодної критики, оскільки включають в себе декілька підпитань. Тобто, свідомо не чітке формулювання, привнесення оціночного, емоційного компоненту в питання, неясність характеру практичних висновків дає підстави вважати референдум 17 березня – пропагандистським заходом центру, який відчув втрату влади тощо. Проте результат референдуму вчергове нагадав нам, про глибокі соціальні й етнокультурні розбіжності регіонів України, коли в східних областях більшість сказала «так» Союзові, то в західних «ні» (Свобода & Старовойтова 1991, с. 5).

Варто описати соціологічний портрет респондентів анкетування. Так, більш активно проявило себе чоловіче населення – 66,54%, жіноче – 30,74%. Найбільш «чоловічі регіони» – північно-західний 80%, північно-східний 78,38%, північний 71,43%. Відносно «жіночі регіони» – південно-західний 40%, південний 38,89%, західний 37,9%. У дослідженні представлені усі вікові категорії: молодь до 19 років – 1,17%, віком від 20 до 29 років – 8,37%, від 30 до 39 – 17,32%, від 40 до 49 – 18,29%, від 50 до 59 – 26,46%, понад 60 – 27,82%, 0,58% – не відповіло на запитання. За освітою: 66,73% – той хто закінчив або навчається у вузах, 18,87% – навчалися у спеціальних закладах, 8,56% – мали загальну, а 4,28% – неповну середню освіту, 1,56% – не вказали своєї освіти. За соціально-професійним статусом: 21,01% – інженерно-технічний корпус, 20,23% – гуманітарна інтелігенція, 13,23% – робітники, 12,26% – службовці без спеціальної освіти, 6,23% – науковці й викладачі вищої школи, 18,68% – пенсіонери і домогосподарки,

1,95% – селяни, 1,75% – учні, студенти, військові. Загалом в опитуванні взяло участь 10 268 респондентів (Бебик & Полохало 1991, с. 1–2).

Україну населяють не лише українці, а й представники інших національностей, тому для кращого розуміння ситуації варто проаналізувати національний склад населення України, що покаже рівень його «строкатості». За результатами перепису населення 1989 р. в Україні проживали представники 110 національностей і народностей. Переважну більшість становили українці – 37,4 млн чол. (72,7%) і росіяни – 11,4 млн чол. (22,1%). Склад інших національностей виглядав так: євреї – 486 тис. чол., білоруси – 440 тис. чол., молдавани – 325 тис. чол., болгары – 234 тис. чол., поляки – 219 тис. чол., угорці – 163 тис. чол., румуни – 135 тис. чол., греки – 99 тис. чол., татари – 88 тис. чол., вірмени – 54 тис. чол., цигани – 48 тис. чол., кримські татари – 47 тис. чол., німці – 43,8 тис. чол., азербайджанці – 37 тис. чол., гагаузи – 37 тис. чол. тощо. У відсотковому відношенні не українців налічувалося 14 млн чол. (27,2%). При тому – у місті 34%, селі – 13%.

Ореол розселення інших національностей по території України виглядав наступним чином. Українці переважали в усіх областях України, крім Криму, де вони були другою за чисельністю національністю після росіян, які становили 67% населення. У інших областях, особливо індустріального характеру, питома вага російського населення становила: Луганська обл. – 45%, Донецька обл. – 44%, Харківська обл. – 33%, Запорізька обл. – 32%, Одеська обл. – 27%, Дніпропетровська обл. – 24%, Херсонська обл. – 20%, Миколаївська обл. – 19%, у Києві – 21%, у інших областях від 2% у Тернопільській до 12% у Кіровоградській.

Найбільше скупчення представників *білоруської національності* спостерігалося у Криму, Донецькій, Рівненській, Дніпропетровській, Луганській, Миколаївській, Харківській, Запорізькій областях та в м. Києві. Понад 65% *поляків* проживало в Львівській, Хмельницькій, Житомирській областях; у Вінницькій, Тернопільській, Донецькій, Луганській, Одеській, Київській обл. та в Криму поляки проживали невеликими групами – по 5–8 тис. чол.

Найбільш компактно проживали *угорці* – 86% в Закарпатській обл. *Гагаузи* – 86% в Одеській обл., *греки* – 85% у Донецькій обл., *румун* – 74% у Чернівецькій та 22% в Закарпатській обл., *болгари* – 71% в Одеській та 15% в Запорізькій обл., *молдавани* – 45% в Одеській та 26% в Чернівецькій обл. У Криму – 150 тис. чол. *кримських татар*. Варто зазначити, що переважна більшість перерахованих національностей (національних меншин) – представники сільської місцевості, окрім греків та євреїв.

Представники німецької національності – 70% проживали у семи областях, а саме: Дніпропетровській – 6,4 тис. чол., Донецькій – 6,3 тис. чол., Одеській – 3,6 тис. чол., Закарпатській – 3,5 тис. чол., Запорізькій – 2,3 тис. чол., Луганській – 2 тис. чол., Криму – 2,4 тис. чол. У Харківській, Херсонській, Миколаївській областях більше 1 тис. чол. в кожній.

За даними перепису населення 1989 р. – 88% населення рідною мовою вважало – мову своєї національності. Українську мову вважало рідною 446,5 тис. чол. неукраїнського населення (3,2%), у тому числі серед поляків – 67%, словаків – 33%, чехів – 31%, циганів – 12%, румунів – 10%, греків 2,4%, татар – 1,7%, росіян – 1,6%. 3-поміж неросійського населення російську мову вважали рідною 5,7% млн чол. (14,3%) (Національний склад 1991, с. 4.)

Серед опитаних респондентів масиву газети «Літературна Україна» за 1991 р. 63,62% читачів були носіями західної політичної культури, 27,04% – східної (19,34% – «маргінали», які перебували у прикордонному стані свідомості). Головним критерієм визначення приналежності до тієї чи іншої політичної культури виступило ставлення до лідера держави, коли західна політична культура зорієнтована на рівність всіх громадян включно з лідером держави, в той час як східна політична культура – на харизму лідера.

Проте варто наголосити на тому, що в інформаційному суспільстві людей можна умовно розділити за принципом одержання інформації на:

- «мислителів» – отримання інформації з першоджерела (книг, газет, журналів);
- «співрозмовників» – переважно орієнтовані на відомості від співрозмовника, фахівців з питання;
- «практиків» – підвищення свого інформаційного рівня з життя, особистого досвіду (Бебик & Полохало 1991, с. 2).

У даному ключі, цікавою є Таблиця 1 щодо *співвідношення різних типів особистості серед носіїв типів політичної культури у %:*

Таблиця 1

Тип політичної культури	Тип особистості				
	«мислитель»	«співрозмовник»	«практик»	невизначений	в цілому по вибірці
Західний	59,63	25,61	7,03	7,63	63,62
Східний	51,08	32,37	7,91	8,64	27,04
Маргінальний	22,07	39,58	10,42	27,93	9,34

З даних таблиці ми бачимо, що серед носіїв західної політичної культури більше «мислителів». Щодо маргінального типу культури, то у 22,93% вони не могли визначитися зі своєю позицією, що продиктовано їхнім межовим становищем між заходом і сходом. Водночас між ними мало «мислителів» – тих, хто має власну думку й позицію, а переважали ті, хто прислуховувався до думки інших (Бебик & Полохало 1991, с. 2.).

Поведінка у конфліктах носіїв різних типів політичної культури дає нам певне уявлення про формування їхнього генотипу, ідентичності. Так, представники західної політичної культури (30,89%) менш орієнтовані на конфлікт, ніж східної (36,69%). Разом з тим, представники східної політичної культури в переважній більшості уникають прямого зіткнення, переводять розмову у інше русло (12,95%), і відповідно західного типу (7,65%). До використання сили більше схильні «маргінали» (10,41%) ніж представники західного типу політичної культури (5,81%).

Аналізуючи типи політичної культури за результатами опитування 1991 р. звернемося до Таблиці 2. *Думки носіїв різних типів політичної культури стосовно принципів вибору президента:*

Таблиця 2

Принцип вибору	Тип політичної культури			
	західний	східний	маргінальний	в цілому по вибірці
Краще не дуже яскрава особистість з «правильної» партії, ніж яскрава з «не правильної»	3,36	3,60	14,58	4,47
Якщо кандидат є достойною людиною, не важлива партійна приналежність	27,83	17,27	22,91	24,51
Кандидат має бути незалежним	68,20	77,70	52,08	69,26
Важко визначити	-	1,44	6,41	0,97
Не відповіли	0,61	-	4,02	0,78

З таблиці бачимо, що східний тип політичної культури найбільш зорієнтований на незалежність кандидата у президенти (Бебик & Полохало 1991, с. 2).

На запитання щодо форм співробітництва України з суб'єктами колишнього СРСР респонденти висловилися наступним чином:

- за двосторонні угоди – 57,39%;
- за економічне співробітництво – 35,99%;

- за конфедерацію – 3,7%;
- за федерацію – 0,97%;
- частина не визначилася.

Разом з тим, лише 11,09% респондентів були готові віддати Крим, або Донбас за умови, якщо більшість населення цих регіонів проголосує за вихід з України. Проти – 67,7%, не визначилося – 6,81%, не відповіло – 14,4% (Бебик & Полохало 1991, с. 7).

Радянський тоталітарний режим завдав страшної шкоди історичній пам'яті народу України, його історичній спадковості. Комуністична влада добре розуміла, що незнання своєї історії денационалізує людину, робить її манкуртом, а історична правда руйнує міф про «радянський народ», а отже імперію. Певний період «радянський інтернаціоналізм» нищив дух нації, гальмував її сходження як повноцінного об'єкта історичного процесу. Тут свою негативну роль відіграли й історики, більшість яких була продуктом епохи і відображали ідеологічне комуністичне світосприйняття. Проте перші роки незалежності показали величезний запит суспільства на історію й правду.

Слід відзначити, що переважна більшість опитаних респондентів виявила інтерес до політичної історії – 99,03%. Причому 9,14% з них експерти, які займалися історією України на професійному рівні, 75,49% – бажали знати правду, 13,04% – потребували поліпшення освіти, 1,36% – скоріше цікавляться історією, ніж ні, 0,97% – не відповіли на питання. На професійному рівні політичною історією більше займалися чоловіки – 9,94%, проти 5,7% жінок. У всіх регіонах інтерес респондентів до історії був приблизно однаковий, як і вікові категорії. Цікавим є зріз суспільного *рейтингу історичних постатей*, представлений у Таблиці 3:

Таблиця 3

№	Історична постать	Всі читачі	У тому числі експерти
1.	Т. Шевченко	87,94	89,36
2.	М. Грушевський	52,53	55,32
3.	І. Мазепа	49,61	55,32
4.	Володимир Великий	23,74	27,66
5.	С. Бандера	17,12	12,77
6.	Б. Хмельницький	16,15	17,02
7.	М. Драгоманов	14,40	14,89
8.	С. Петлюра	11,09	4,26
9.	Данило Галицький	9,53	8,51
10.	Н. Махно	3,11	0,00
11.	В. Ленін	2,92	4,26
12.	М. Скрипник	1,56	4,26

13.	М. Хрущов	0,58	0,00
14.	Й. Сталін	0,00	0,00
15.	В. Щербицький	0,00	0,00
16.	Важко визначити	0,39	0,00

З таблиці видно, що не лише експерти, а всі респонденти, причому усіх вікових групах і регіонів України виділили українських національних лідерів, носіїв державницької ідеї, діячів, які залишили помітний слід в історії України, вплинули на дух, волю й свідомість нації, таких як Т. Шевченко, М. Грушевський, І. Мазепа. Не виділили взагалі Н. Махна, М. Хрущова, Й. Сталіна й В. Щербицького, дві останні історичні постаті взагалі не були відзначені респондентами (Бебик & Полохало 1991, с. 7).

Показово, що 94,75% респондентів вважало себе громадянами України, 1,95% – громадянами СРСР, 2,53% – громадянами світу, 0,39% – не відповіло. Ці дані дещо перегукуються й створюють об'єктивне бачення з оцінкою значення входження України до СРСР і проголошення Акту про незалежність України (Бебик & Полохало 1991, с. 7).

Таблиця 4

№	Історична подія	Позитивне	Негативне	Важко визначитися	Не відповіли
1.	Входження України до СРСР	2,53	69,46	2,72	25,29
2.	Проголошення Акта про незалежність України	87,16	0,39	0,19	12,26

Результати опитування відображають і політичні вподобання респондентів, які досить точно показували рейтинг популярності політичних діячів України:

Таблиця 5

№	ПІП	Всього	У тому числі чоловіки	У тому числі жінки
1.	В. Чорновіл	67,32	71,35	58,86
2.	Л. Кравчук	10,31	7,89	15,19
3.	І. Юхновський	8,75	7,31	12,66
4.	Л. Лук'яненко	8,37	8,19	8,86
5.	Ю. Щербак	1,56	1,46	1,27
6.	В. Яворівський	0,78	0,88	0,63

7.	О. Мороз	0,78	0,88	0,63
8.	В. Пилипчук	0,39	0,58	-
9.	В. Гриньов	0,19	0,29	-
10.	О. Бердник	0,19	0,29	-
11.	С. Гуренко	0,19	0,29	-

Як бачимо, серед громадськості симпатії перебували на боці лідера націонал-демократичного напрямку В. Чорновіла. З таблиці видно, що його більше підтримувало чоловіче населення, а не жіноче. В той час, як Л. Кравчука – жіноче. Тут варто врахувати похибку, а саме переважання жіночого населення в Україні. Дане дослідження дає можливість вловити еволюційні тенденції в умовах трансформації свідомості (Бебик & Полохало 1991, с. 2).

Отже, запропоноване дослідження показує запит українського суспільства на національно-демократичні перетворення та історичну пам'ять в момент його трансформації й отримання Україною незалежності 1991 р. Суспільство потребувало правди, заповнення історичних лакун. Спостерігався величезний інтерес до політичної історії, українських національних лідерів, носіїв державницької ідеї, діячів, які залишили помітний слід в історії України. Перебування України у складі СРСР переважною більшістю оцінювалося негативно, а проголошення Акту про незалежність – позитивно.

Проте соціум не був монолітним, ідентичним, адже формувався під впливом багатьох різних чинників, серед яких особливе місце посідає ціннісно-світоглядний аспект поведінки різних соціальних груп, який стосувався їхньої взаємодії з політичною владою. В даному ключі показовим було питання входження/від'єднання Криму й Донбасу. Тобто вже на момент здобуття Україною незалежності на рівні сепаратизму почало підніматися зазначене питання.

Список джерел та літератури

- БЕБИК, В., ПОЛОХАЛО, В., 1991, Дума про Україну. Літературна Україна. 1 серпня. № 31 (4440).
- БЕБИК, В., ПОЛОХАЛО, В., 1991, Дума про Україну. Літературна Україна. 19 грудня. № 51 (4460).
- БЕБИК, В., ПОЛОХАЛО, В., 1991, Дума про Україну. Літературна Україна. 21 листопада. № 47 (4456), 1–2.
- БЕБИК, В., ПОЛОХАЛО, В., 1991, Дума про Україну. Літературна Україна. 28 листопада. № 48 (4457).
- КОЦУР, Л., 2023, Ідеологеми «братніх народів» та «возз'єднання» у світлі компаративної соціології: трансформації XXI століття. Соціокультурні передумови російсько-української війни: еволюція рашизму: монографія / керівн. авт. кол. В. В. Коцур; упоряд. Р. М. Потапенко; Ун-т Григорія Сковороди в Переяславі. Переяслав (Київська обл.): Домбровська Я. М., 137–175.
- НАГОРНА, Л. П., 2002, Національна ідентичність в Україні. Київ: ІПіЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України.
- НАГОРНА, Л. П., 2008, Регіональна ідентичність: український контекст. Київ: ІПіЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України.
- НАГОРНА, Л. П., 2011, Соціокультурна ідентичність: пастки ціннісних розмежувань. Київ, ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України.
- Національний склад населення України. 1991. Літературна Україна. 14 листопада. № 46 (4455).
- Про видання. Літературна Україна. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://litukraina.com.ua/pro-gazetu/>
- СВОБОДА, В., СТАРОВОЙТОВА, Г., 1991, Остання імперія: народження і розпад. Літературна Україна. 31 жовтня. № 44 (4453).
- СТАНІСЛАВ КУЛЬЧИЦЬКИЙ: Перетворювати історичну пам'ять у національну: [Інтерв'ю Володимиру Генику], 2022, Чорноморські новини: Одеська обласна громадсько-політична газета. № 101–102 (22424–

22425). 29–31 грудня. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://chornomorka.com/archive/22424-22425/a-16500.html>.

References

- BEBYK, V., POLOKHALO, V., 1991, Duma pro Ukrainu [Duma about Ukraine]. Literaturna Ukraina. 1 serpnia. № 31 (4440). [In Ukrainian].
- BEBYK, V., POLOKHALO, V., 1991, Duma pro Ukrainu [Duma about Ukraine]. Literaturna Ukraina. 19 hrudnia. № 51 (4460). [In Ukrainian].
- BEBYK, V., POLOKHALO, V., 1991, Duma pro Ukrainu [Duma about Ukraine]. Literaturna Ukraina. 21 lystopada. № 47 (4456), 1–2. [In Ukrainian].
- BEBYK, V., POLOKHALO, V., 1991, Duma pro Ukrainu [Duma about Ukraine]. Literaturna Ukraina. 28 lystopada. № 48 (4457). [In Ukrainian].
- KOTSUR, L., 2023, Ideolohemy «bratnikh narodiv» ta «vozz'iednannia» u svitli komparatyvnoi sotsiologii: transformatsii XXI stolittia [The ideologues of «brother nations» and «reunification» in the light of comparative sociology: transformations of the 21st century]. Sotsiokulturni peredumovy rosiisko-ukrainskoi viiny: evoliutsiia rashyzmu: monohrafiia / kerivn. avt. kol. V. V. Kotsur; uporiad. R. M. Potapenko; Un-t Hryhorii Skovorody v Pereiaslavi. Pereiaslav (Kyivska obl.): Dombrovska Ya. M., 137–175. [In Ukrainian].
- NAHORNA, L. P., 2008, Rehionalna identychnist: ukrainskyi kontekst [Regional identity: the Ukrainian context]. Kyiv: IPIEND imeni I. F. Kurasa NAN Ukrainy. [In Ukrainian].
- NAHORNA, L. P., 2011, Sotsiokulturna identychnist: pastky tsinnisnykh rozmezhuvan [Sociocultural identity: pitfalls of value division]. Kyiv, IPIEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy. [In Ukrainian].
- NAHORNA, L. P., 2002, Natsionalna identychnist v Ukraini [National identity in Ukraine]. Kyiv: IPIEND imeni I. F. Kurasa NAN Ukrainy. [In Ukrainian].
- Natsionalnyi sklad naselennia Ukrainy [National composition of the population of Ukraine]. 1991. Literaturna Ukraina. 14 lystopada. № 46 (4455). [In Ukrainian].
- Pro vydannia. Literaturna Ukraina [About the publication. «Literary Ukraine»]. [Online]. Available from: <https://litukraina.com.ua/pro-gazetu/>. [In Ukrainian].
- STANISLAV KULCHYTSKYI: Peretvoriuvaty istorychnu pam'iat u natsionalnu: [Interv'iu Volodymyru Henyku] [Stanislav Kulchytskyi: Transforming historical memory into national memory: [Interview with Volodymyr Genik], 2022, Chornomorski novyny: Odeska oblasna hromadsko-politychna hazeta. № 101–102 (22424–22425). 29–31 hrudnia. [Online]. Available from: <https://chornomorka.com/archive/22424-22425/a-16500.html>. [In Ukrainian].
- SVOBODA, V., STAROVOITOVA, H., 1991, Ostannia imperiia: narodzhennia i rozpad [The Last Empire: Birth and Collapse]. Literaturna Ukraina. 31 zhovtnia. № 44 (4453). [In Ukrainian].

Ціннісно-світоглядні орієнтири українського суспільства 1991 року (на матеріалах газети «Літературна Україна»)

В умовах розпаду СРСР та здобуттям Україною незалежності українська громадськість зіткнулася з рядом викликів щодо національної ідентичності, історичної пам'яті, національної й політичної свідомості тощо. У даному руслі в 1991 р. Центром політичної психології та комунікації Київської спілки викладачів вищої школи та науковців разом з редакційною колегією газети «Літературна Україна» було проведено соціологічне дослідження щодо вивчення громадської думки стосовно актуальних питань того дня, історичної пам'яті, національної свідомості. Перед суспільством було поставлено ряд запитань: «Хто ми є?», «Які ми є?», «Чого ми хочемо і що мусимо робити?», «Що ми за народ?», «Яка у нас історична пам'ять?», «Чи віримо ми в національне, духовне й державне відродження України?»

У статті показано національний склад населення України. Зроблено соціологічний портрет респондентів анкетування. Визначено приналежність респондентів до тієї чи іншої політичної культури, де головним критерієм оцінювання виступило ставлення до лідера держави, коли західна політична культура зорієнтована на рівність всіх громадян включно з

лідером держави, в той час як східна політична культура – на харизму лідера. Показано співвідношення різних типів особистості серед носіїв типів політичної культури у відсотках, їх поведінку у конфліктах, що дає нам певне уявлення про формування їхнього генотипу, ідентичності. Проаналізовано думки носіїв різних типів політичної культури стосовно принципів вибору президента, щодо форм співробітництва України з суб'єктами колишнього СРСР, стосовно рейтингу історичних постатей, популярності політичних діячів України, значення входження України до СРСР і проголошення Акту про незалежність України.

Зроблено висновок, що соціум не був монолітним, ідентичним, адже формувався під впливом багатьох різних чинників, серед яких особливе місце посідає ціннісно-світоглядний аспект поведінки різних соціальних груп, який стосувався їхньої взаємодії з політичною владою. В даному ключі показовим було питання входження/від'єднання Криму й Донбасу. Тобто вже на момент здобуття Україною незалежності на рівні сепаратизму почало підніматися зазначене питання.

Ключові слова: газета «Літературна Україна», Україна, історична пам'ять, національна свідомість, демократичні цінності, ідентичність, західний тип політичної культури, східний тип політичної культури.

Ruslana Potapenko, PhD, Associate Professor of History and Culture of Ukraine and Special Historical Disciplines Department, Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav.

Руслана Потапенко, PhD, доцентка, доцентка кафедри історії і культури України та спеціальних історичних дисциплін Університету Григорія Сковороди в Переяславі.

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-3521-9462>

Received: 08.01.2024

Advance Access Published: February, 2024